

ISSN: 2414-0414

**ECONOMIC AND
LAW PARADIGM
OF MODERN
SOCIETY**

ISSUE 2, 2020

Scientific Journal by Open Europe

Issue 2, 2020

Economic and Law Paradigm of Modern Society

ISSN: 2414-0414

Executive secretaries:
Tetiana Mikhailina, Illia Zlobin

Technical secretary:
Danylo Nikitin

SCIENTIFIC PUBLISHER

Scientific Journal by Open Europe

Editor in chief:

Grynyuk R., Dr.I.s., Professor, Rector of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Editorial board:

Belyanevych H., Dr.I.s., Professor, Academician F.G. Burchak of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Khadzhinov I., Dr.e.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Bobkova A., Dr.I.s., Professor, Academician for The National Academy of Law Sciences of Ukraine, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Javor M., Dr., PhD, University of Prešov, Slovakia

Shaulska L., Dr.e.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Shkarlet S., Dr.e.s., Professor, Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine, Rector of Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

Palaščáková D., PhD, Assistant Professor academician, Technical University of Košice, Slovakia

Siničáková M., PhD, Assistant Professor, Technical University of Košice, Slovakia

Simanavičienė Z., PhD, Professor, Kaunas Technological University, Lithuania

Zahariev A., PhD in Economics, Professor, D.A. Tsenov Academy of Economics, Bulgaria

Lytvynenko R., Dr.h.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Todorov I., Dr.e.s., Professor, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine

Doronina O., Dr.e.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Koval I., Dr.I.s., Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Mikhailina T., Dr.I.s., Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Remnova L., PhD in Economics, Assistant Professor, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

Krakovska A., PhD in Law, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Zhuk I., PhD in Economics, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

Gruzitskiy Y., PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

Bondar T., PhD in Economics, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

Nikolaevskiy V., PhD in Economics, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

ЕКОНОМІКА | ECONOMICS

- 7** **Світлана Ковальчук | Svetlana Kovalchuk**
РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
RESURSSAVING OF TRANSFORMATION AGRARIAN SECTOR
- 17** **Oleksii Kulakov | Олексій Кулаков**
FOREIGN RELATIONS IN THE EUROPEAN AND EURO-ATLANTIC
INTEGRATION OF UKRAINE AND THEIR INFLUENCE ON INVESTMENT
ACTIVITY
ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ В СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
- 24** **Ганна Михальченко | Anna Mykhalchenko**
МІГРАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО МІГРАЦІЙНОГО
ПРОСТОРУ
MIGRATION THREATS TO SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF
THE WORLD MIGRATION SPACE
- 33** **Марина Петченко, Юлія Романуша | Maryna Petchenko, Yuliia Romanusha**
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
CONCEPTUAL PROVISIONS FOR THE FORMATION OF GENDER EQUALITY IN
THE FIELD OF HIGHER EDUCATION
- 48** **Kateryna Yahelska, Olha Popova, Oleksandr Liashok |**
Катерина Ягельська, Ольга Попова, Олександр Ляшок
THE PHENOMENON OF TEMPORALITY IN INVESTMENT SUPPORT OF
ECONOMIC DEVELOPMENT: SYSTEMIC AND STRUCTURAL APPROACH
ФЕНОМЕН ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД

ПРАВО | LAW

- 60** **Анна Бабой, Наталя Опольська | Anna Baboi, Natalia Opolska**
СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
FREEDOM OF EXPRESSION ON THE INTERNET IN THE CONDITIONS OF
DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY
- 74** **Олена Беляневич, Ірина Коваль | Olena Belianevych, Iryna Koval**
ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ
ON PROTECTION OF INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS
- 80** **Юрій Гоцуляк | Yurii Hotsuliak**
ЕМОЦІЯ ЯК ОСЕРЕДОК РОЗГОРТАННЯ АТРИБУТІВ ПРАВОВОГО
БУТТЯ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА
EMOTION AS A CENTRE OF DEVELOPMENT OF THE LEGAL BEING
ATTRIBUTES IN PSYCHOLOGICAL THEORY OF LAW

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**Анна Бабой, Наталя Опольська****FREEDOM OF EXPRESSION ON THE INTERNET IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY****Anna Baboi, Natalia Opolska**

Анотація. В статті надано загальну характеристику поняття "свобода вираження поглядів в Інтернеті", визначено межі свободи думок та правове обмеження свободи вираження поглядів державою.

Досліджено, що, незважаючи на встановлення певних обмежень свободи вираження поглядів у статті 10 ЄКПЛ, визначальною ідеєю статті 10 все ще залишається неможливість довільного та незаконного втручання у здійснення свободи вираження поглядів, засуджуючи цензуру як такі дії, що перешкоджають передачі інформації особам, які шукають інформацію. Європейський суд з прав людини, неодноразово підтверджуючи цю точку зору, підкреслював, що свобода вираження поглядів є одним із основних стовпів демократичного суспільства, однією з основних умов прогресу та розвитку кожного суспільства. Наведено, на прикладі рішень ЄСПЛ, критерії розмежування образливої мови, яка захищається ст. 10 Конвенції та «мови ненависті», яка не захищається Конвенцією.

Досліджено, що дії в Інтернеті фактично не регулюються чинним законодавством України, крім внутрішніх правил та політики соціальних мереж чи окремих ресурсів, а також загальних вимог щодо захисту прав, свобод та інтересів людини, закріплених за ними у міжнародних національних актах. Як наслідок, виникає проблема неможливості ідентифікувати особу, яка розмістила інформацію, якщо така інформація суперечить закону.

Ключові слова: права людини, свобода поглядів, мережа Інтернет, вираження поглядів, «мова ненависті».

Summary. The article gives a general description of the concept of "freedom of expression on the Internet", defines the limits of freedom of thought and the legal restriction on the freedom of expression by the state.

It has been researched that, despite the imposition of certain restrictions on freedom of expression in Article 10 ECHR, the decisive idea of the Article 10 on the impossibility of arbitrary and unlawful interference with the exercise of freedom of expression still remains, condemning censorship as impeding the transmission of information to persons seeking information. The European Court of Human Rights, repeatedly affirming this view, emphasized that freedom of expression is one of the pillars of a democratic society, one of the basic conditions for the progress and development of every society. The example of ECHR decisions shows the criteria for delimiting the offensive language protected by Art. 10 of the Convention and "hate speech" which is not protected by the Convention.

It is researched that actions on the Internet are not actually regulated by the current legislation of Ukraine, except for the internal rules and policies of social networks or individual resources, as well as the general requirements for protection of human rights, freedoms and interests of human rights enshrined therein in international national acts. As a consequence, there is a problem of inability to identify the person who posted the information if such information is contrary to law.

Key words: human's rights, freedom of views, the Internet, expressions of views, hate speech.

Актуальність теми дослідження. В сучасному світі Інтернет відіграє все більшу роль в житті кожної людини. Із розвитком і поширенням Інтернету можливості для висловлення власних думок зростають надзвичайно швидкими темпами, а разом із ними – виклики свободі вираження поглядів: використання мережі Інтернет для пропагування мови ненависті, розпалювання міжнаціональної, міжрелігійної, міжрасової ворожнечі, лобіювання інтересів певних груп, а також вчинення злочинів в мережі Інтернет. Тому кожна держава повинна прийняти цей виклик і гарантувати своїм громадянам безпечний і адекватний онлайн простір. Тому захист свободи вираження поглядів у Інтернеті став важливим завданням міжнародних та неурядових організацій.

Наразі існує величезна кількість декларацій та рекомендацій, в основу яких покладено універсальне право людини на свободу вираження поглядів, закріплене, зокрема, у статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1], а також у статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [2] та в Загальній декларації прав людини [3].

Багато вітчизняних та іноземних науковців присвятили свої наукові праці з'ясуванню обсягу та змісту ст. 10 Конвенції, визначенню меж свободи в мережі Інтернет, можливості законного втручання в право на свободу вираження, дослідженню «мови ненависті». Серед них варто зазначити В. Пікерта [4, Pikert, 2001], В. Бенедєка та М. Кеттемана [5, Benedek, Ketteman, 2013], Б. Андрєєва, Е. Вагонову [6, Andreev, Vahonova, 2001], а також вітчизняних науковців В. Харчука [7, Kharchuk, 2010], Д. Проценка [8, Protsenko, 2013] та інших.

Метою цієї роботи є визначення обсягу статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, випадків правомірного обмеження права на свободу вираження поглядів, гарантій права на свободу вираження поглядів в мережі Інтернет, визначення критеріїв розмежування образливої мови, яка захищається Конвенцією, та «мови ненависті», яка не захищається, на прикладі рішень ЄСПЛ.

Основний текст. Право на свободу вираження поглядів, гарантоване європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод [1], являє собою одну із основних засад демократичного суспільства та є гарантією захисту прав кожної людини, якщо вони були порушені:

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Як бачимо, стаття 10 ЄКПЛ у своїй першій частині гарантує свободу вираження поглядів, а в другій частині встановлює випадки, коли така свобода може бути обмежена. До речі, ці положення містять абсолютно протилежний підхід до свободи вираження поглядів, ніж, наприклад, у Сполучених Штатах Америки, де така свобода передбачена Першою поправкою до Конституції і є необмеженою. Слід наголосити на тому, що ЄКПЛ прямо передбачає, що обмеження права на вільне вираження поглядів не є порушенням Конвенції, якщо ці обмеження були встановлені задля досягнення однієї з цілей, зазначених у пункті 2 статті 10.

Наразі, найпоширенішим способом отримання та розповсюдження інформації є саме мережа Інтернет, невід'ємною частиною якої є соціальні мережі. Інтернет є екстериторіальним інформаційним простором, який має глобальний, міжнародний характер. Інтернет – це єдиний інформаційний простір, у якому відбуваються глобальні процеси соціальних комунікацій та якому притаманний всесвітній загальний характер доступу. При цьому Інтернет загалом не є суб'єктом права, тому що це не міжнародна організація або юридична особа чи взагалі будь-яка інша організована структура. Інтернет загалом не є об'єктом права, тому що не існує єдиного конкретного власника мережі й узагалі не існує суб'єкта, котрий би управляв або контролював значну частину цієї мережі. Крім цього, Інтернет загалом не є засобом масової інформації, оскільки власник інформаційного ресурсу не чинить жодних активних дій щодо доставки інформації до споживача [6, Andreev, 2001, p. 26]. Таким чином, з метою реалізації свободи інформації, важливим є питання забезпечення доступу до мережі Інтернет. Хоча Інтернет надає суттєві нові можливості для здійснення та захисту прав людини, можливості для порушення прав людини за допомогою Інтернету також примножуються надзвичайно швидко. Високі показники користування Інтернетом викликали зворотну реакцію з боку органів державного контролю. Держави почали все більше обмежувати доступ до Інтернету чи контролювати його використання за допомогою складних технологій, а також, остерігаючись виявів соціальної чи політичної активності, криміналізували певні форми вираження поглядів в Інтернеті. Важливість доступу до Інтернету в контексті свободи інформації підтверджено і Європейським судом з прав людини у справі «Газета «Таймс Ньюспейперс Лімітед» проти Сполученого Королівства» [9], де було зазначено: «через доступність можливості зберігати й передавати великі масиви інформації Інтернет відіграє важливу роль для посилення доступу громадськості до новин та для спрощення процесу поширення інформації загалом».

Актуальність міжнародно-правових гарантій свободи вираження поглядів в мережі Інтернет можна проілюструвати на прикладі Декларації Комітету міністрів про свободу спілкування в Інтернеті [10], що була прийнята Радою Європи 28.05.2003 р. Метою Декларації є зміцнення свободи вираження та вільної циркуляції інформації в мережі Інтернет. Декларація встановлює найважливіші умови використання Інтернету в країнах Європи: 1. Неможливість встановлення обмежень для контенту в Інтернеті, більших, ніж обмеження для інших медіа. 2. Заохочення саморегулювання щодо контенту в Інтернеті. 3. Неможливість заборони доступу (блокування або фільтрації) до будь-яких ресурсів в Інтернеті, незалежно від кордонів (за винятком обмежень для дітей та обмежень, що встановлені законними рішеннями компетентних органів держави). 4. Неможливість ліцензування чи інших обмежень щодо створення веб-сайтів. 5. Заохочення вільного ринку Інтернет-послуг, неможливість встановлення для Інтернет сервіс-провайдерів спеціальних дозвільних обмежень чи обмежень щодо їхнього доступу до телекомунікаційних мереж. 6. Неможливість покладення на Інтернет сервіс-провайдерів відповідальності за контент та зобов'язань щодо моніторингу контенту, до якого вони надають доступ, який вони передають або зберігають. 7. Збереження анонімності користувачів Інтернет. Це не перешкоджає, при наявності прав компетентних державних органів, відстежувати звинувачення у кримінальних злочинах.

4 липня 2012 року Рада ООН з прав людини одногосно ухвалила важливу Резолюцію про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті [11]. Запропонована Швецією резолюція була широко підтримана міжнародною спільнотою – понад 70 країнами-членами Ради з прав людини та іншими країнами з усіх регіональних груп. Резолюція постановила: «права, які людина має офлайн, мають однаковою мірою бути захищені онлайн, зокрема, свобода вираження поглядів, яка застосовується незалежно від кордонів та щодо будь-яких обраних особою ЗМІ, відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права». Це свідчить про відведення свободі вираження поглядів особливої ролі в

інформаційному суспільстві та мережі Інтернет, що вкрай необхідно у цифрову еру, де існує два боки медалі: зростання можливостей реалізації свободи вираження поглядів і, в той же час, зростання можливостей її обмеження. З урахуванням п. 2 ст. 10 Конвенції, прийнятними є не тільки “інформація” чи “ідеї”, які прихильно сприймаються чи вважаються необразливими чи сприймаються з байдужістю, але також і ті, які, ображають, шокують чи дратують. Такими є вимоги плюралізму, толерантності і широти поглядів, без яких немає “демократичного суспільства”.

У березні 2018 року Комітет міністрів Ради Європи прийняв Рекомендацію про роль та обов'язки Інтернет-посередників [12], яка закликає держав гарантувати права та належне правове регулювання в цій сфері. Таке регулювання повинно створити безпечне та сприятливе онлайн-середовище, та забезпечити доступність механізмів відшкодування за всіма претензіями про порушення прав людини в цифровому середовищі.

Публікації в Інтернеті підпадають під сферу дії статті 10 Конвенції і її загальних принципів, але ця особлива форма передачі інформації примусила Страсбурзький Суд прийняти певні обмеження щодо свободи вираження поглядів в Інтернеті. Стаття 10 Конвенції застосовується до мережі Інтернет, як засобу спілкування (справа Делфі АС проти Естонії [13]), незалежно від типу повідомлення і навіть при використанні в комерційних цілях (Ешбі Дональд та інші проти Франції [14]). У цій справі суд вперше постановив, що публікація фотографій на Інтернет-сайті, присвяченому моді, який пропонує публіці фотографії показу мод для консультації, безкоштовної або платної, а також для продажу, не виходила за межі здійснення права на свободу вираження поглядів.

Свобода дотримуватися поглядів є пасивним проявом свободи вираження поглядів і полягає, зокрема, у тому, що особа поділяє та підтримує думки, погляди, ідеї, виражені іншими особами. Зважаючи на те, що ми обговорюємо мережу Інтернет та соціальні мережі, то така підтримка може проявлятися у вигляді розміщення коментарів, проставлення лайків, а також здійснення репостів. Свобода дотримуватися поглядів без будь-якого втручання – істотна частина свободи вираження поглядів, гарантованої Конвенцією. І Конвенція, і Загальна декларація згадують її разом зі свободою вираження поглядів, в той час як частина 1 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [2] виокремлює свободу дотримуватися поглядів як окреме право. Це право – необхідна передумова свободи вираження поглядів, яких можуть дотримуватися особи чи ЗМІ. Жодна держава не може зобов'язувати дотримуватися певних поглядів чи забороняти особам дотримуватися своїх поглядів. Варто звернути увагу, що Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 19) не передбачає можливості обмеження свободи дотримання поглядів, на відміну від свободи вираження поглядів. В той же час, інші нормативно-правові акти поширюють обмеження на будь-які прояви та складові свободи вираження поглядів. Насамперед зазначається, що обмеження мають бути встановлені законом, який, в свою чергу, повинен відповідати критеріям ясності та передбачуваності; бути оприлюдненим та доступним для ознайомлення. По-друге, обмеження можуть встановлюватися тільки для досягнення легітимної мети, яка визначена п. 2 статті 10 Конвенції. З іншою метою вводити обмеження заборонено. Обмеження повинні бути необхідними в демократичному суспільстві, а саме: 1) для їх введення повинна існувати нагальна суспільна потреба (оцінюється контекст, суспільний інтерес, статус особи та її вплив тощо); 2) обмеження повинне бути пропорційним законним цілям; 3) мотиви введення обмежень повинні бути відповідними та достатніми.

Забезпечення доступу до мережі Інтернет неодноразово було предметом обговорення міжнародної спільноти у зв'язку з тим, що політика частини держав навмисно обмежує доступ до Інтернету або його певних ресурсів (не лише з причин технічної неможливості забезпечення Інтернетом). Зокрема, такі країни як Сирія, Китай, Іран, Бахрейн і В'єтнам наразі належать до так званих «ворогів Інтернету», оскільки у вказаних країнах здійснюється жорстке обмеження доступу до мережі Інтернет як до окремих ресурсів, так і в цілому. До того ж, уряди зазначених країн здійснюють активне

стеження за провайдерами послуг та контентом публікацій, що досить часто призводить до неправомірного порушення прав на доступ до інформації та свободи вираження поглядів. Свобода вираження поглядів передбачає в більшості активні дії користувача, наприклад, розміщення посту у вигляді тексту, фото або відео (або їх поєднання), зі змісту яких інші користувачі можуть зрозуміти ідеї та думки особи, яка розмістила пост.

В контексті тлумачення поняття свобода вираження поглядів, варто розглядати і право на анонімність в мережі Інтернет. Анонімність є невід'ємною частиною свободи вираження поглядів. Як у друкованих джерелах, так і у он-лайн джерелах кожна особа має право на анонімність або використання псевдоніму. Проте, саме розміщення інформації у мережі Інтернет актуалізувало проблему анонімності. Зокрема, дії в мережі Інтернет фактично не врегульовані чинним законодавством України, окрім внутрішніх правил та політик соціальних мереж або окремих ресурсів, а також загальних вимог щодо захисту прав, свобод та інтересів людини, закріплених у міжнародних та національних актах. Як наслідок, виникає проблема неможливості встановлення особи, яка розмістила інформацію (якщо така інформація суперечить нормам законодавства). Як встановлено далі у ст. 10 Конвенції, ця свобода є предметом виключень, які повинні, однак, бути сконструйованими точно, і необхідність будь-якого обмеження повинна встановлюватися переконливо [4, Pikert, 2001, p. 21-24].

Структура Інтернету дає можливість будь-якому користувачеві не тільки отримувати необхідну йому інформацію чи здійснювати трансакції, але й брати участь у створенні нових інформаційних ресурсів у мережі. З цього випливає, що всі суб'єкти відносин в Інтернеті є споживачами інформації з мережі. Виняток можуть становити лише особи або організації, чії права порушуються в мережі без їхнього відома. Наприклад, при незаконному поширенні конфіденційної інформації в мережі або при незаконному поширенні творів суб'єктів, права яких порушуються, можуть не знати про те, що відбувається правопорушення і не бути користувачами Інтернету.

Розміщення в мережі Інтернет інформації, доступ до цієї інформації, а також внутрішньомережевий обмін інформацією здійснюється за участю спеціалізованих організацій – постачальників послуг Інтернет. При цьому власне Інтернет, як сукупність інформаційних ресурсів, не підконтрольний якійсь конкретній особі, державі або міжнародній організації. По-перше, кожен провайдер має можливість контролювати інформацію, що передається в мережу або виходить з мережі при користуванні послугами. У цьому сенсі кожен провайдер має потенційну можливість встановлювати певні стандарти користування мережею для своїх клієнтів [7, Kharchuk, 2010, p. 81]. По-друге, держава має можливість регулювати та контролювати діяльність провайдерів, які надають послуги на її території, за допомогою різних юридичних інститутів. Держава має можливість регулювати та контролювати діяльність будь-яких осіб, які розміщують інформацію з її території та (чи) отримують таку інформацію на її території. Це цілком очевидно, виходячи із природи державного суверенітету, що взагалі перебуває поза зв'язком з будь-якими технічними умовами. По-третє, режим інформаційного обміну з використанням мережі Інтернет може бути предметом міжнародного регулювання. Зважаючи на розглянуті вище можливості держав у сфері регламентації відповідних відносин, з їх врегулюванням на міждержавному рівні не виникає жодних складнощів: стандартні механізми міжнародного права тут засновані так само, як вони застосовні в будь-якій іншій сфері.

Однією із найважливіших проблем спілкування в Інтернет-просторі є розпалювання ненависті (міжнаціональні, міжрелігійні, міжрасові конфлікти). На думку Комітету міністрів Ради Європи, розпалювання ненависті охоплює всі форми виразів, які поширюють, розпалюють, заохочують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші форми ненависті, засновані на нетерпимості. Поряд з розвитком нових форм засобів масової інформації виникла «мова ненависті» в Інтернеті. Розпалювання ненависті в онлайн-просторі вимагає подальших роздумів і дій по

реагуванню та нових способів боротьби з цим. Таким чином, Комітет міністрів Ради Європи в Рекомендаціях державам-учасникам з питань «розпалювання ненависті» [15] запропонував застосовувати такі принципи до випадків розпалювання ненависті: 1. Уряди держав-учасниць, органи влади та державні установи національного, регіонального та місцевого рівнів, а також офіційні особи, несуть особливу відповідальність в плані стриманості щодо заяв, в першу чергу перед засобами масової інформації, які можуть бути обґрунтовано сприйняті як розпалювання ненависті або як висловлювання, здатні впливати на користь легітимізації, поширення або стимулювання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або іншої форми дискримінації або ненависті, заснованих на нетерпимості. Такі заяви повинні бути заборонені і піддані публічного осуду в усіх випадках їх вчинення. 2. Уряди держав-учасниць повинні створити або зберегти дієві правові системи, що включають в себе положення цивільного, кримінального та адміністративного права щодо розпалювання ненависті, які дозволять адміністративним і судовим органам погоджувати у всіх випадках повагу принципу свободи самовираження з повагою людської гідності та захистом репутації або прав інших осіб. 3. Уряди держав-учасниць повинні забезпечити, щоб у рамках правової системи, зазначеної в принципі 2, втручання у свободу самовираження були жорстко обмежені і застосовувалися в законному і неупередженому порядку на підставі об'єктивних критеріїв. Більш того, відповідно до основоположних вимог верховенства права, будь-які обмеження або втручання у свободу самовираження повинні перебувати під незалежним судовим контролем. Така вимога особливо важлива у випадках, коли принцип свободи самовираження повинен поєднуватися з повагою людської гідності та захисту репутації або прав інших осіб. 4. Національне законодавство й практика мають дозволяти судам брати до уваги те, що окремі випадки розпалювання ненависті можуть бути настільки образливі для окремих осіб і груп населення, що вони вийдуть за рамки правового захисту, що надається статтею 10 Європейської Конвенції з прав людини стосовно інших форм самовираження. Це становитиме саме такий випадок, коли розпалювання ненависті направлено на підризу прав і свобод, закладених у Конвенції, або на їх обмеження в перевищенні передбачених Конвенцією меж. 5. Національне законодавство й практика мають надавати компетентним органам прокуратури, в межах їх компетенції, можливість приділяти справам по розпалюванню ненависті особливу увагу. В цьому плані, зазначені органи повинні віддавати пріоритет ретельному розгляду всіх факторів, пов'язаних з правом підозрюваного на самовираження, маючи на увазі, що накладення кримінального покарання зазвичай являє собою серйозне порушення названого права. При накладенні кримінального покарання щодо осіб, засуджених за злочини у сфері розпалювання ненависті, компетентні суди повинні забезпечити суворе дотримання принципу його пропорційності. 6. Національне законодавство й практика стосовно розпалювання ненависті повинні враховувати роль засобів масової інформації в передачі відомостей і ідей, які розкривають, аналізують і пояснюють конкретні випадки розпалювання ненависті і їх основні причини в цілому, а також право громадськості на отримання таких відомостей і ідей. У зв'язку з цим, національне право і судова практика повинні проводити чітку межу між відповідальністю автора інформації, яка розпалює ненависть з одного боку, і будь-якою відповідальністю засобів масової інформації та працівників засобів масової інформації, які беруть участь в її поширенні в рамках своїх завдань по передачі інформації та ідей, які цікавлять суспільство, – з іншого. 7. В інтересах реалізації Принципу 6 національне законодавство і практика мають враховувати, що: журналістське висвітлення питань расизму, ксенофобії, антисемітизму та інших форм нетерпимості повністю захищене частиною 1 Статті 10 Європейської конвенції з прав людини і може бути обмежена тільки відповідно до умов, зазначених в частині 2 зазначеної статті; стандарти, що застосовуються національними органами влади держав щодо оцінки необхідності обмеження свободи самовираження, повинні відповідати принципам, викладеним у статті 10, а також прецедентному праву органів Конвенції, з урахуванням,

крім усього іншого, характеру, змісту та мети журналістської діяльності, повага журналістських свобод також має на увазі, що суди і органи державної влади не повинні нав'язувати засобам масової інформації свої погляди щодо прийнятних для журналістів методів ведення професійної діяльності.

У своїй практиці Європейський Суд з прав людини виробив критерії розрізнення просто образливої мови, яку він захищає, та «мови ненависті», яка не підлягає захисту. У рамках Кампанії Ради Європи «Рух проти мови ненависті», інші форми дискримінації та упереджень, як от антициганізм, християнофобія, ісламофобія, жінконенависництво, сексизм і дискримінація за сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю, чітко підпадають під визначення мови ненависті». Згадані критерії сформульовані без посилань на Інтернет, але, незважаючи на це, вони можуть повноцінно застосовуватися до онлайн-середовища. Вороже ставлення в Інтернеті може бути спрямоване на групи, які, зазвичай, є вразливими, як от – біженці, релігійні меншини або неповносправні. Однак жертвами мови ненависті в Інтернеті стає все більше окремих людей. Іноді наслідки можуть бути фатальними, як у випадках кіберзалякування, які призводять до суїциду. Мова ненависті в Інтернеті загрожує безпеці і може нашкодити самооцінці тих, на кого вона спрямована. Онлайн (та офлайн) «мова ненависті» виходить з-під захисту ЄКПЛ згідно зі статтею 17 (яка забороняє зловживання правами) або шляхом застосування обмежень, які містяться у статтях 10 і 11, а саме: обмеження вважаються необхідними в інтересах національної безпеки, суспільної безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту прав і свобод інших осіб [5, Benedek, Kettelman, 2013, р. 91].

Починаючи зі справи «Йерсілд проти Данії» [16], у практиці Суду можна знайти різне ставлення до авторів расистських висловлювань та до тих, хто займається лише їх висвітленням. У цій справі дії датського журналіста, який зробив документальний фільм, де містилися кадри, що демонстрували групу людей, які виступали з расистськими промовами, були розцінені як такі, що не перейшли межу свободи вираження поглядів. Така різниця між расистськими коментарями (які можуть бути заборонені чи тягнути за собою покарання) та висвітленням расистських коментарів є важливою, особливо у часи поширення цивільної журналістики та блогерів. Покарання, накладене національним судом Данії, було визнане порушенням свободи вираження поглядів журналіста, який критично представив групу осіб, що висловлювала расистські зауваження.

У справі «Лерой проти Франції» [17] Суд дійшов висновку, що прославлення тероризму за допомогою карикатури, опублікованої у місцевій газеті, вийшло за межі захищених висловлювань. Цікавим видається те, що Суд стверджував, що обмежений обіг примірників газети не применшує важкості порушення прав інших. Враховуючи притаманну Інтернету необмежену доступність, цей підхід може бути використано для обґрунтування необхідності більш високого рівня захисту від висловлювань, які розпалюють ненависть та ворожнечу.

Справа «Delfi AS проти Естонії» [13] також стосується мови ворожнечі, а конкретніше коментарів, які були розміщені на веб-порталі Delfi AS. Компанія Delfi – це великий інтернет-агрегатор і новинний портал, який фактично виконує функції ЗМІ. Цей портал дозволяв своїм користувачам під певними аналітичними статтями розміщувати коментарі. На сайті була опублікована стаття, яка стосувалась будівництва доріг, які би з'єднували Естонію з маленькими островами, в той період, коли замерзає море. Йшлося про те, що розробляється певний проект, і було вказано підрядника, який виконуватиме ці роботи. Компанія-підрядник та її керівник були доволі відомими в Естонії. І ось під цією статтею почали з'являтися коментарі з відвертими погрозами життю, здоров'ю вказаної особи. Адвокати цього бізнесмена звернулись до Інтернет-порталу з вимогою видалити ці погрози і дати дані, які могли б ідентифікувати цих людей. Інтернет-портал видалив коментарі, але певний час вони все таки залишались в мережі. Тому адвокати звернулись в суд з вимогою відшкодування моральної шкоди і звертали увагу судді на те, що надаючи

дозвіл на розміщення коментарів на сайті, Інтернет-портал заохочував все більше читачів заходити на цю платформу і таким чином збільшував свої прибутки. Тому одного тільки факту видалення коментарів недостатньо для того, щоб поновити права клієнта. Як результат розгляду даної справи, суд стягнув суму компенсації, яка дорівнювала близько 370 євро. Юристи, які захищали Інтернет-портал не погодились з такою позицією і звернулись до Європейського суду з прав людини. Суд, в свою чергу, зазначив, що порушення статті 10 Конвенції не було. Він звернув увагу, що Європейська конвенція не захищає мову ворожнечі. Надаючи можливість коментувати матеріали, портал повинен створити можливість премодерації, а не постмодерації, тобто проводити аналіз контенту ще до того, як він оприлюднюється. Оскільки портал цього не робив, а заохочення до дискусій впливали на прибутки, а також зважаючи на те, що сума компенсації була незначною для такого великого порталу, Європейський суд погодився з тим, що в даному випадку не було порушено права на свободу висловлювання.

Суд також ухвалив, що упереджені твердження щодо сексуальної орієнтації чи з інших підстав можуть розглядатися як серйозна дискримінація. Тому у справі «Вейделанд та інші проти Швеції» [18] Суд дійшов висновку, що органи державної влади Швеції не помилися, призначивши покарання автору та поширювачеві (у школі) антигомосексуальних листівок.

Наступна категорія висловлювань, які розпалюють ненависть чи ворожнечу, що є забороненою в офлайн- та онлайн-середовищах, є «мова ненависті», пов'язана з віросповіданням. У двох схожих між собою справах Суд дійшов висновку, що держави мають усі правомірні підстави для того, щоб криміналізувати висловлювання, які проводять паралель між релігійною групою (ісламською) та тероризмом чи розпалюють ненависть до єврейського народу.

«Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України» [19] є важливою справою в практиці ЄСПЛ тому, що вперше Європейський суд розглядав питання про те, чи можуть журналісти традиційних ЗМІ використовувати інформацію з Інтернету, і чи може бути Інтернет джерелом права, а також, якщо журналіст може використовувати інформацію, отриману з Інтернету, то чи захищений він при цьому; наскільки він захищений; чи застосовуються ті самі стандарти захисту права на свободу слова для журналістів, які використовують як джерело інформації друковані ЗМІ, телебачення та радіомовлення, до журналістів, які використовують інформацію з Інтернету. Газета «Правое дело», яка видавалась в Одесі, передрукувала інформацію, яку вона знайшла на Інтернет-сайті. На цьому сайті було оприлюднено анонімного листа ніби-то колишнього працівника Управління Служби безпеки України в Одеській області. В листі було зазначено про факти зловживання владою самим Управлінням, про те, що Управління «кришує» злочинну діяльність інших угруповань, і було названо декілька осіб, яких чітко звинуватили у вчиненні дуже тяжких злочинів. І один мешканець Одеси, на сьогодні дуже відомий, впізнав себе серед фігурантів цього листа і пред'явив позов до редакції газети «Правое дело». Оприлюднивши цей анонімний лист, заступник редактора розмістила редакційну замітку прямо під текстом анонімного листа, в якій йшлося про те, що публікація вказаного листа здійснюється, тому що у ньому викладено дуже серйозні звинувачення, які не можуть не турбувати, і журналісти, здійснюючи громадський контроль за діяльністю Служби безпеки України, не можуть це залишити поза увагою. Але з іншого боку редакція не знала, чи це правда, чи ні, і тому готова надати всім особам, яких згадано в листі або інших, хто захоче висловитись з цього приводу, шпальти газети для того, щоб доповнити цю інформацію або, навпаки, спростувати, або навіть провести дискусію. Коли справа розглядалась українськими судами, вони вказали, що оскільки газета не може довести, що інформація з анонімного листа є достовірною, то в такому випадку, була поширена недостовірна інформація і редакція повинна нести за це відповідальність. Її зобов'язали спростувати цю інформацію, головного редактора

зобов'язали вибачитись та стягнули відшкодування матеріальної шкоди у розмірі 15 тисяч гривень (близько 3 тисяч доларів).

Європейський суд, розглянувши цю справу, зробив декілька важливих висновків. По-перше, поширення інформації в Інтернеті та друкованих ЗМІ певним чином відрізняється. Але забороняти журналістам мати Інтернет як джерело інформації не дозволено. Європейський суд ухвалив рішення, в якому вказав на порушення права на свободу висловлювання. Також він зазначив, що рішення суду про те, що редактор повинен публічно вибачитись не ґрунтується на законі, адже жоден нормативний акт країни не передбачав такого способу правового захисту. Окрім того, українське законодавство гарантувало журналістам, які працюють в друкованих ЗМІ право передруку з інших друкованих видань без будь-яких санкцій, без відповідальності за зміст контенту, а от передруковувати з Інтернету не можна було. І саме законодавство було дуже суперечливим. І з огляду на це було також встановлено порушення принципу законності, статті 10 Конвенції прав людини.

Висловлювання у політичній сфері, що становлять у своїй сукупності справжню загрозу демократії, не підпадають під гарантії захисту статті 10. Однак критичні висловлювання на адресу органів державної влади, у тому числі критика їхньої антитерористичної політики чи поведіння з засудженими терористами, підлягають захисту, особливо якщо критичні твердження (навіть спірні) опубліковано у зв'язку зі здійсненням громадського обговорення чи якщо вони становлять суспільний інтерес. Оскільки Інтернет розширює можливості для громадських обговорень, зростає також і кількість висловлювань, що підпадають під захист. У той час, як негаціонізм або заперечення Голокосту, що мали місце в ході історичної дискусії, не користуються захистом Конвенції, журналісти та блогери, що ставлять під сумнів національні трактування історії, як це зробив Фірат (Хранк) Дінк, підпадають під сферу дії права на свободу вираження поглядів [5, Benedek, Kettman, 2013, p. 92].

Європейському суду з прав людини знадобився певний час для виокремлення права на захист репутації зі змісту права на недоторканість приватного життя. Відтоді з огляду на колізію права на захист репутації та свободи вираження поглядів стало необхідним постійне ретельне їх збалансування. Ми також вважаємо, що особливого захисту в Інтернеті потребують діти. Не лише блоги та соціальні мережі сприяють здійсненню свободи вираження поглядів у Інтернеті, адже навіть доменні імена можуть бути використані для вираження поглядів, підтримки і чіткого висловлення ідей, особливо критичних. Але яким чином обмежується свобода вираження поглядів у Інтернеті в контексті доменних імен, які регулюються більш детально, ніж більшість інших Інтернет-ресурсів? Ми також хочемо звернути увагу на зростаючу роль Інтернет-посередників як «вартових» потоків інформації в Інтернеті та комунікаційних зв'язків і гарантів (чи обмежувачів) свободи вираження поглядів у соціальних мережах [5, Benedek, Kettman, 2013, p. 80].

Як зазначає Д. В. Проценко, у рішеннях ЄСПЛ є певні міркування щодо обмеження свободи вираження на користь інших прав, зважаючи на природу поширення інформації в Інтернеті: 1. У випадках, які не пов'язані з пресою, як такою, тюремне ув'язнення може іноді бути виправдане в інтернет-контексті: «враховуючи, що заявник [він брав участь у публікації непристойностей на сайті компанії, у якій він був мажоритарним акціонером] мав намір отримати фінансовий зиск, поклавши непристойні фотографії на своїй сторінці попереднього перегляду, це було розумно для внутрішньої влади вважати, що виключно фінансове стягнення не було б достатнім покаранням або стримуванням» (Перрін проти Великобританії, 2005). 2. Отже, «ефективне стримування проти серйозних актів, де фундаментальні цінності та найважливіші аспекти особистого життя знаходяться під загрозою, вимагає ефективних кримінально-правових положень» (К.У. проти Фінляндії, 2008). 3. Вплив інформації множитьсся, коли вона може бути знайдена в Інтернеті або може ретранслюватися в громадському місці з посиланням на адресу сайту. Кожна

людина, в тому числі неповнолітній, зможе зайти на сайт, якщо буде у цьому потреба (Рух Raëlien Suisse проти Швейцарії, 2011). 4. У справах, коли мова йде про можливе скоєння злочину неповнолітнім, журналістська свобода поширення інформації про тяжкі злочини повинна поступитись праву неповнолітнього на ефективний захист приватного життя (А. Овчинніков проти РФ, 2010). 5. Так само анонімність та конфіденційність Інтернет не повинні приводити до відмови держави захищати права потенційних жертв, тобто свобода вираження має поступитись іншому імперативу: запобігання безладу, злочинам, необхідності захищати свободи інших громадян (К.У. проти Фінляндії, 2008) [8, Protsenko, 2013, p. 60].

Основною проблемою епохи Інтернету Вольфганг Бенедек та Маттіас Кеттеман вважають існування онлайн-світу поза межами правового регулювання та нездатність уряду контролювати онлайн-активність і відсутність ефективних засобів впливу на неї. Оскільки соціальні відносини в Інтернеті з часом стали більш комплексними, держави розширили свою присутність в онлайн-середовищі. Держави поширюють свій суверенітет на суспільні відносини, пов'язані з Інтернетом, які виникають у межах їхньої юрисдикції. Врешті, держави й повинні регулювати такі відносини. Як свідчить справа «К. У. проти Фінляндії», ратифікація Європейської конвенції про захист прав людини накладає на держави зобов'язання гарантувати, що права осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, будуть захищені як офлайн, так і онлайн. Такий захист є вкрай важливим для свободи вираження поглядів онлайн, а тому повинен бути ефективним. Вирішуючи, яким чином найкраще гарантувати захист, законодавець має взяти до уваги три рівні цього питання. По-перше, він повинен розглянути питання: чи доцільне взагалі регулювання як таке. Завжди складно чітко вказати, коли саме певний соціальний інститут починає потребувати врегулювання правових норм та в якій мірі. Якщо держава запровадить занадто жорсткі правила регулювання або зробить це занадто рано, це може затримати технологічний розвиток суспільного інституту. Водночас абсолютна відсутність регулювання може призвести до анархії та порушень прав людини. По-друге, законодавцю необхідно визначитися щодо того, якому органу варто взяти на себе роль регулятора. Часто достатньо саморегулювальної діяльності зацікавлених сторін, але інколи органи державної влади, яким традиційно належать нормотворчі повноваження, виявляють власний інтерес до регулювання відповідної сфери. По-третє, належить розв'язати технічні питання щодо способів регулювання. Залежно від цілей нормотворчої діяльності її нормативні та технічні методи будуть різнитися [5, Benedek, Ketteman, 2013, p. 81].

В 2007 році в Україні прийнято Закон України Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [20], який встановлює основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства. На нашу думку, потрібно внести зміни до закону, які визначать стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства на новий період, оскільки відносини в сфері новітніх технологій розвиваються дуже швидко, необхідно оновлювати законодавчу базу. Варто зауважити, що регулювання відносин в мережі Інтернет, яке б встановлювало правила та обмеження для користувачів, визначало законне обмеження права на свободу вираження поглядів та інші важливі аспекти, які б гарантували право на свободу вираження поглядів в мережі Інтернет, – відсутнє. Дії в Інтернеті фактично не регулюються чинним законодавством України, крім внутрішніх правил та політики соціальних мереж чи окремих ресурсів, а також загальних вимог щодо захисту прав, свобод та інтересів людини, закріплених за ними у міжнародних національних актах. Як наслідок, виникає проблема неможливості ідентифікувати особу, яка розмістила інформацію, якщо така інформація суперечить закону.

Висновки. Незважаючи на закріплення певних обмежень свободи вираження поглядів у статті 10 ЄКПЛ, основоположною ідеєю статті 10 є унеможливлення свавільного та незаконного втручання у здійснення свободи вираження поглядів, засудження цензури як такої, що перешкоджає передачі інформації особам, які бажають її

отримати і розцінити на свій власний розсуд. А Європейський суд з прав людини, неодноразово підтверджуючи цю думку, підкреслював, що свобода вираження поглядів є однією з основних опор демократичного суспільства, однією з основоположних умов для прогресу та розвитку кожної людини.

Надання гарантій свободи поглядів в мережі Інтернет залишається за державами:

1. Неможливість встановлення обмежень для контенту в Інтернеті, більших, ніж обмеження для інших медіа.
2. Заохочення саморегулювання щодо контенту в Інтернеті.
3. Неможливість заборони доступу (блокування або фільтрації) до будь-яких ресурсів в Інтернеті, незалежно від кордонів (за винятком обмежень для дітей та обмежень, що встановлені законними рішеннями компетентних органів держави).
4. Неможливість ліцензування чи інших обмежень щодо створення веб-сайтів.
5. Заохочення вільного ринку Інтернет-послуг, неможливість встановлення для Інтернет сервіс-провайдерів спеціальних дозвільних обмежень чи обмежень щодо їхнього доступу до телекомунікаційних мереж.
6. Неможливість покладення на Інтернет сервіс-провайдерів відповідальності за контент та зобов'язань щодо моніторингу контенту, до якого вони надають доступ, який вони передають або зберігають.
7. Збереження анонімності користувачів Інтернет. Це не перешкоджає, при наявності прав компетентних державних органів, відстежувати звинувачення у кримінальних злочинах.

У своїй практиці Європейський Суд з прав людини виробив критерії розрізнення просто образливої мови, яку він захищає, та «мови ненависті», яка не підлягає захисту. У рамках Кампанії Ради Європи «Рух проти мови ненависті», інші форми дискримінації та упереджень, як от антициганізм, християнофобія, ісламофобія, жінконенависництво, сексизм і дискримінація за сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю, чітко підпадають під визначення мови ненависті». Мова ненависті в Інтернеті загрожує безпеці і може нашкодити самооцінці тих, на кого вона спрямована. Онлайн (та офлайн) «мова ненависті» виходить з-під захисту ЄКПЛ згідно зі статтею 17 (яка забороняє зловживання правами) або шляхом застосування обмежень, які містяться у статтях 10 і 11, а саме: обмеження вважаються необхідними в інтересах національної безпеки, суспільної безпеки, запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту прав і свобод інших осіб.

В Україні дії в Інтернеті фактично не регулюються чинним законодавством, крім внутрішніх правил та політики соціальних мереж чи окремих ресурсів, а також загальних вимог щодо захисту прав, свобод та інтересів людини, закріплених у міжнародних актах. На нашу думку, відносини в Інтернеті потребують більш детального регулювання: встановлення чітких правил, та обмежень. Це сприятиме становленню безпечного інформаційного суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

- [1] Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Рада Європи від 04.11.1950 р., № 995_004. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.
- [2] Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Організація Об'єднаних Націй від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
- [3] Загальна декларація прав людини. Організація Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р., № 995_015. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 89.
- [4] Пікерт В. Європейські стандарти щодо свободи висловлювань (Стаття 10 Європейської конвенції прав людини та основних свобод) стосовно законодавства про захист честі і гідності і практика їх застосування. *Свобода висловлювань і приватність*. 2001. № 1. С. 21–23.
- [5] Бенедек В., Кеттеман М. Свобода вираження поглядів та Інтернет. URL: <https://rm.coe.int/168059936a>.
- [6] Андреев Б., Вагонова Е. *Право и Интернет*. Москва: Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова, 2001. 48 с.

[7] Харчук В. Запровадження правового регулювання відносин у глобальній мережі Інтернет. *Юридичний журнал*. 2010. № 2. С. 80–82.

[8] Проценко Д.В. Захист права на свободу вираження в мережі Інтернет: міжнародні тенденції та українські реалії. *Наукові записки. Юридичні науки*. 2013. Т. 144-145. С. 57–63.

[9] Case of Times Newspapers Limited (Nos. 1 and 2) v. the United Kingdom (10 March 2009). European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2660293-2907014>.

[10] Council of Europe. Committee of Ministers. Declaration on freedom of communication on the Internet. (2003). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dfbd5.

[11] Council of Europe. Committee of Ministers. Recommendation to member States on the protection of human rights with regard to social networking services. (2012). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805caa9b.

[12] Council of Europe. Committee of Ministers. Recommendation to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries. (2018). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680790e14.

[13] European Court of Human Rights. Case of Delfi AS v. Estonia (16 June 2015). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>.

[14] European Court of Human Rights. Case of Ashby Donald and Others v. France (10 January 2013). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115979>.

[15] Council of Europe. Committee of Ministers Recommendation of the Committee of Ministers to member States on "Hate Speech". (1997). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>.

[16] European Court of Human Rights. Case of Jersild v. Denmark (23 September 1994). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>.

[17] European Court of Human Rights. Case of Leroy v. France (2 October 2008). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2501837-2699727>.

[18] European Court of Human Rights. Case of Vejdeland and Others v. Sweden (9 February 2012). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046>.

[19] European Court of Human Rights. Case of Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine (5 May 2011). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104685>.

[20] Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р., № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

References:

[1] Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950, # 995_004 [European Convention on Human Rights of 04.11.1950, # 995_004]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 13 [in Ukrainian].

[2] Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights]. (1966). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

[3] Zahalna deklaratsia prav liudyny vid 10.12.1948, # 995_015 [Universal Declaration of Human Rights of 10.12.1948, #995_015]. (1948). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 93 [in Ukrainian].

[4] Pikert V. (2001). Yevropeiski standarty shchodo svobody vyslovliuvan (Stattia 10 Yevropeiskoi konventsii prav liudyny ta osnovnykh svobod) stosovno zakonodavstva pro zakhyst chesti i hidnosti i praktyka yikh zastosuvannia [European standards on freedom of expression (Article 10 European conventions on human rights and fundamental freedoms) on the

legislation on the protection of honor and dignity and the practice of their application]. *Svoboda vyslovliuvan i pryvatnist – Freedom of expression and privacy, 1*, 21-23 [in Ukrainian].

[5] Benedek, V., & Kettman, M. (2013). Svoboda vyrazhennia pohliadiv ta Internet [Freedom of expression and the Internet]. Retrieved from <https://rm.coe.int/168059936a> [in Ukrainian].

[6] Andreev, B., & Vagonova, E. (2001). *Pravo i Internet [Law and Internet]*. Moscow [in Russian].

[7] Kharchuk, V. (2010). Zaprovadzhennia pravovoho rehuliuвання vidnosyn u hlobalnii merezhi Internet [Introduction of legal regulation of relations in the global network the Internet]. *Yurydychnyi zhurnal – Law journal, 12*, 80-82 [in Ukrainian].

[8] Protsenko, D. (2013). Zakhyst prava na svobodu vyrazhennia v merezhi Internet: mizhnarodni tendentsii ta ukraïnski realii [Protecting the Right to Freedom of Expression on the Internet: International Trends and Ukrainian Realities]. *Naukovi zapysky. Yurydychni nauky – Proceedings. Law, 144-145*, 57-63 [in Ukrainian].

[9] European Court of Human Rights. Case of Times Newspapers Limited (Nos. 1 and 2) v. the United Kingdom (10 March 2009). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2660293-2907014>.

[10] Council of Europe. Committee of Ministers. Declaration on freedom of communication on the Internet. (2003). Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dfbd5.

[11] Council of Europe. Committee of Ministers. Recommendation to member States on the protection of human rights with regard to social networking services (2012). Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805caa9b.

[12] Council of Europe. Committee of Ministers. Recommendation to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries. (2018). Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680790e14

[13] European Court of Human Rights. Case of Delfi AS v. Estonia (16 June 2015). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155105>.

[14] European Court of Human Rights. Case of Ashby Donald and Others v. France. (10 January 2013). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115979>.

[15] Council of Europe. Committee of Ministers Recommendation of the Committee of Ministers to member States on "Hate Speech". (1997). Retrieved from <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680505d5b>.

[16] European Court of Human Rights. Case of Jersild v. Denmark. (23 September 1994) Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>.

[17] European Court of Human Rights. Case of Leroy v. France. (2 October 2008). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2501837-2699727>.

[18] European Court of Human Rights. Case of Vejdeland and Others v. Sweden. (9 February 2012). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046>.

[19] European Court of Human Rights. Case of Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine. (5 May 2011). Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104685>.

[20] Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09.01.2007, # 537-V [Law of Ukraine of 09.01.2007, #537-V "About the Basic principles of development of information society in Ukraine for 2007-2015"]. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 12* [in Ukrainian].

Biography of the authors:

1. Name: Baboi Anna.

Academic titles: Assistant of law department.

Organization: Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine.

Personal e-mail: annababoy07@gmail.com.

2. Name: Opolska Natalia.

Academic titles: PhD in Law.

Organization: Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine.

Personal e-mail: opolskapravo@gmail.com.